

NR 17

Växter för hårt klimat

Klimatet sätter gränser för vilka växter och sorter som går att odla i olika delar av vårt land. Ju längre norrut man kommer desto kortare är växtperioden och desto strängare är vintrarna. Fördelen är ljuset som ger mer smak åt det ätbara och mer färg och åt blommor och för att inte tala om höstfärger på träd och buskar. Men man ska komma ihåg att inom alla klimatzoner förekommer stora lokala skillnader.

Gynnsamma lägen kan skapas även inom kallare områden genom att plantera lähäckar, odla mot en mur och på upphöjda bäddar. I en väl-dränerad jord klarar många växter vintern bättre än i en som är våt. Enkla odlingstunnlar av plast är ett bra sätt att förlänga säsongen.

För ettåriga växter är det växtperioden som begränsar vad man kan odla. Urvalet av buskar, träd och perenner begränsas mer av vinterhärdigheten. Läs mer om odlingsförutsättningar i **Lätt om odling nr 16 "Att odla i norr"**. Här följer några förslag på lämpliga växter och sorter för odling i norr.

Grönsaker

Många av grönsakerna måste förkultiveras, d v s sås inomhus och sedan planteras ut, medan andra kan sås direkt på friland. Tänk på att ju strängare klimatet blir desto fler växtslag kräver förkultivering inomhus eller i växthus. Upphöjda bäddar blir snabbare varma på våren vilket ger en tidigare start.

BÖR FÖRKULTIVERAS: Broccoli, blom-, bryssel-, grönkål, savoj-, spets-, vitkål, frilandsgurka, fänkål, isbergssallat (kan direktsås), majs, pak choy, purjolök, rotpersilja, salladskål, selleri (blad-, rot-), squash. Välj sorter med kortare utvecklingstid.

KAN VANLIGEN DIREKTSÅS: Bönor, dill, gräslök, kålrabbi, kålrot, lök (sättilök!), majrova, mangold, morötter, palsternacka, persilja, plock- och huvudsallat, rädisa, rättika, rödbeta, spenat, svartrot, ärter.

Täck med fiberduk så länge som möjligt. Svartrotten bör stå kvar i landet under vintern för att sköras säsongen efter sådd. Annars hinner den inte bli särskilt stor. Majs kan det vara på gränsen till att de hinner växa klart under säsongen.

I växthus kan man odla aubergine, gurka, melon, tomat, paprika, chili och pumpa.

Förkultivera inomhus. Ju strängare vintrar desto fler växtslag kräver förkultivering inomhus.

Potatis

De flesta sorterna går bra att odla. Det man kan ha problem med är frostnätter sent på våren och tidigt på hösten. Då är det bra att ha täckmaterial till hands, t ex fiberduk eller säckväv. Låt den sena potatisen stå kvar i jorden så länge som det går, d v s tills frosten kommer. Nya sorter dyker upp allt eftersom men här är några exempel:

TIDIGA: Rocket, Maria, Maris Bard, Minerva, Première, Sprint. Sommarpotatis: Amandine, Columbo, Provita, Ukama.

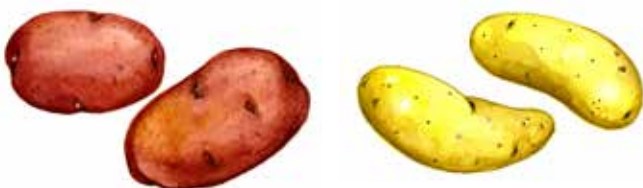
SENA: Appell, Asterix, Bellona, Eloge, Folva, Herta, Ovatio, Sava.

Ettåriga växter (annueller) och utplanteringsväxter

En del av de blommor som vi odlar som sommarblommor måste förkultiveras för att hinna nå full utveckling. Andra kan sås direkt på växtplatsen. Vissa är fleråriga men odlas som ettåriga i vårt klimat, eller övervintras frostfritt.

EXEMPEL PÅ BLOMMOR SOM BEHÖVER

FÖRKULTIVERAS: Aster, blomstertobak, blomsterböna, dahlia, doroteablomma, flitiga lisa, gulkrage, indiankrasse, jätteeternell, klockranka, lejongap, leverbalsam, lobelia, luktärt, lövkoja, nejlika, pelargon, petunia, påfågelsblomster, räsvans, salvia, sommarflox, tagetes, trädgårdsverbena, zinnia.

Potatisorten Asterix är en sort bra sort för hårt klimat. Även den delikata potatisen Amandine går bra att odla i norr – ha täckmaterial till hands om det blir risk för frost.

EXEMPEL PÅ ETTÅRIGA BLOMMOR SOM KAN SÅS DIREKT PÅ VÄXTPLATSEN:

Atlasblomma, blomsterlin, blåklint, dvärgkrage, fjärilsblomster, gossen i det gröna, jungfrun i det gröna, mattram, praktmalva, prins Gustafs öga, reseda, riddarsporre, ringblomma, roseneternell, rosenskära, sideneternell, solros, sommarslöja, sömntuta och valmo.

Perenner

Många perenner kan odlas över hela landet och kräver inga speciella åtgärder för att övervintra väl.

EXEMPEL PÅ DESSA PERENNER ÄR: Akleja, allåkerbär, alpmartorn, alpsockblomma, bergormrot, blodnäva, blågull, bondpion, borstnejlika, brandlilja, brudbröd, gul fetknopp, gullris, gullstav, gullviva, gulplister, hybrid-fjällsippa, klippstånds, krollilja, lammöron, nysört, plymspirea, praktbetonika, praktlysing, riddarsporre, röd sockblomma, rölleka, sibirisk vallmo, smörboll, stor blåklocka, stormhatt, strandiris, svärdslilja, tovsippa, träjon, violviva, vårkrage, ålandsrot, älgört.

En del perenner kan odlas över hela landet, men för att övervintra väl kräver de skyddad och väl-dränerad växtplats.

EXEMPEL PÅ DESSA PERENNER ÄR: Aklejruta, amerikansk älgört, astilbe, backnejlika, backsippa, backtimjan, bergklint, blåsippa, citrontimjan, dillpion, fjällbrud, fjällglim, fotblad, funkia (många), fänrikshjärta, gul nunneört, hjärtbergenia, hässleklocka, höstflox, jättekungsljus, jätteprästkrag, kaukasiskt fetblad, lungört, löjtnantshjärta, mandelblomma, praktbinka, praktnäva, praktrölleka, rosenkrage, rudbeckia, rödblåra, silverarv, skuggbräcka, sommarviva, taklök, trädgårdsiris, ungersk blåsippa, violruta, våradonis.

Ytterligare en grupp är de perenner som kan odlas i stora delar av landet och som för god övervintring och utveckling kräver en skyddad och väl-dränerad växtplats.

TILL DESSA HÖR BLAND ANNAT: Alunrot, aubretia, barrbräcka, bollviva, fagertrav, fransgentiana, gullstake, höstglim, kantnepeta, mossflox, penningblad, prickflox, rosenbräcka, silverax, solbrud, vinteriberis, åbrodd.

Vedartade växter

De vedartade växter (prydnadsbuskar, träd, frukt, bär) som rekommenderas här är sådana som anses härdiga i minst zon 5. Zonangivelse har inte medtagits p g a att den många gånger är ett alltför grovt mått på härdighet. En växts chanser att överleva avgörs i många fall mer av växtens ursprung och i vilket läge den är planterad. Vårväder som växlar mellan varm sol och kyla är betydligt farligare än låga temperaturer under vintern.

Prydnadsbuskar

HF=FRIVÄXANDE HÄCK

HK=KLIPPT HÄCK

*=HÖSTVÄRDE (BLADVERK, FRUKTER)

VÅRBLOMMANDE MAJ-JUNI

am. hagtorn, *Crataegus intricata*, HK
aronia: slån-, *Aronia prunifolia*, HF, HK, *

svart, *A. melanocarpa* / HF, FK, * (ätbar)

benved, *Euonymus europaeus* / *

blåtry, *Lonicera coerulea* / HF, HK, *

bukettafel, *Malus sargentii* / *

druvfläder, *Sambucus racemosa*

gulbladig, S.r. 'Sutherland Gold'

forsythia (balkan-), *Forsythia europaea*

ginst: gull-, *Cytisus purgans*

rosen-, *c. pupureus*

grönvide, *Salix phylicifolia* 'Bräkuvidir'

gullrips, *Ribes aureum* / HF, *

havtorn, *Hippophae rhamnoides*

hackbereris, *Berberis thunbergii* / HF

häggmispel, *Amelanchier spicata* / HF, HK, *

bär-, *A. alnifolia* 'Alvdal'

kornell: blod-, *Cornus alba* 'Kesselringi'

gull-, *C. stolonifera* 'Flaviramea'

lyckobladsbuske, *Caragana frutex*

måbär, *Ribes alpinum* / HK

rhododendron: dvärg-, R. 'Scarlet Wonder'

park-, R. *catawbiense* 'Grandiflora'

vårazalea, R. *canadense*

rosenkvitnen, *Chaenomeles japonica*

rosentry, *Lonicera tatarica rosea gr. fl.*

sandkörs, *Prunus pumila* 'Depressa'

sibirisk ärtbuske, *Caragana arborescens* / HK

skärmtry, *Lonicera involucrata* 'Lycksele';

'Malmberget' / *

spirea: björk-, *Spirea betulifolia* 'Thor'

girland-, *S. nipponica* 'Halvards Silver'

norsk brud-, *S. x cinerea* 'Grefsheim'

bukett-, *S. media*

spärtry, *Lonicera morrowii* 'Nor'

syren: bond-, *Syringa vulgaris* / HF, HK

ludd-, *S. tomentella* 'Elinor'

preston-, *S. prestoniae* 'Royalthy'

ull-, *S. villosa*

tibast, *Daphne mezereum*

SOMMARBLOMMANDE, JUNI-JULI

häckoxbär, *Cotoneaster lucidus* / HF, HK *

olvon: dvärg-, *Viburnum opulus* 'Nanum'

park-, *V. lantana* / *

skogs-, *V. opulus* 'Strömsund' / *

rosenhallon, *Rubus odoratus*

rönnspirea, *Sorbaria sorbifolia* 'Pia'

schersmin: doft-, *Philadelphus coronarius*

Krollilja trivs bra i norr.

Ligustersyren

gordon-, var. *gordonianus* 'Waterton'
smällspirea, *Physocarpus opulifolius* / *
syren: häng-, *Syringa reflexa*

liguster-, *S. reticulata*
ungersk, *S. josikaea* 'Oden'

HÖSTBLOMMANDE AUGUSTI-SEPTEMBER

smällspirea, *Physocarpus opulifolius* / *
snöbollsbuske, *Viburnum o. roseum*
'Strömsund'

spirea: klase-, *Spirea x billiardii*
praktspirea, *S. japonica* 'Odensala';
'Norrbotten'

syrenhortensia, *Hydrangea paniculata*
'Grandiflora'

BLOMMAR HELA SOMMAREN

liten praktspirea, *Spirea japonica* 'Little Princess'
snöbär, *Symphoricarpos albus ssp laevigatus*
'Arvid' tok, *Dasiphora. Fruticososa*-gruppen,
många sorter / HF

Mindre prydnadsträd

Det finns flera användbara, härdiga mindre prydnadsträd. Av Caragana kan man välja hängkaragan (*Caragana arborescens* 'Pendula') eller fjäderkaragan (*C. arb. 'Lorbergii'*). Inom släktet *Malus* finns många fina prydnadsaplar (paradisäpplen); bukettapel (*Malus sargentii*), bärapel, (*M. baccaa*), rosenapel, (*M. floribunda*) 'Hopa', dessutom *M. x 'Inga-Lill'*, *M. x 'John Downie'*, och *M. x 'Royalty'*. Hägg finns numera också i många varianter; gulbarkig hägg (*Prunus maackii*), blodhägg (*P. padus* 'Colorata') och virginiahägg (*P. virginiana*) är några exempel. Rund knäckepil (*Salix fragilis* 'Bullata') är en liten pil med rund krona. Amerikansk rön (*Sorbus decora*), pärlhagtorn (*Crataegus mordenensis*) 'Toba' och ungersk syren (*Syringa josikaea*) är ytterligare exempel på lämpliga mindre prydnadsträd.

Klättrväxter

AV KLEMATIS kan man förslagsvis välja alpblematis (*Clematis alpina*), violblematis (*C. durandi*), gullblematis (*C. tangutica*), skogsklematis (*C. vitalba*) eller italiensk klematis (*C. viticella*).

INOM KAPRIFOLSLÄKTET finns eldkaprifol (*Lonicera x brownii* 'Dropmore Scarlet'), äkta kaprifol (*L. caprifolium*), vildkaprifol (*L. periclymenum*) och tellmannskaprifol (*L. x tellmanniana*) som kan vara odlingsvärda.

ANDRA EXEMPEL PÅ KLÄTTRVÄXTER är pipranka (*Aristolochia macrophylla*), humle (*Humulus lupulus*), vildvin (*Parthenocissus vitacea*) och klättrvildvin (*P. quinquefolia* 'Engelmannii').

Rosor

KLASEBLOMMIGA (*polyantha* och *floribunda*):
'Bonica', 'Erna Grootendorst', 'Europeana', 'Frau Astrid Späth', 'Joseph Guy', 'Lichterloh', 'Rödhätte', 'Schneewitchen' ('Peter Lamberts' från 1901, d v s den gamla), 'The Fairy'.

STORBLOMMIGA: 'Aloha', 'Carina', 'Chicago Peace', 'Dame de Coeur', 'Peace', 'Summer Holiday'.

OBS! I det norrländska klimatet blir dessa rosor inte särskilt långlivade, kanske bara 2–3 år. Förr eller senare kommer vintrar som de storblommiga rosorna inte klarar trots skyddad växtplats och vintertäckning.

KLÄTTRROSOR: 'Flammentanz', 'Leverkusen', 'New Dawn', 'Polstjärnan'.

BUSK- OCH PARKROSOR: *Rosa majalis* 'Tornedal'.

R. nitida 'Defender' (HF), *R. pendulina* (HF), *R. foetida* 'Persiana', *R. pimpinellifolia* 'Poppius', *R. pim. flora plena* 'Finlands vita ros', *R. rugosa* 'Hansa' (HF), 'Agnes', 'F.J. Grootendorst' (HF), 'Belle Poitevimne', 'Martin Frobisher', 'Schneezwerg', *R. gallica* 'Splendens', 'Officinalis', *R. alba* 'Hurdal', 'Maidens Blush', 'Maxima', 'Suaveolens', *R. 'Comte de Chambord'* (R), *R. 'Jacques Cartier'* (R), *R. 'Louise Odier'* (R), *R. 'Therese Bugnet'* (R).

R=REMONTERANDE D V S BLOMMAR EN ANDRA
OMGÅNG EFTER HUVUDBLOMNINGEN
HF=ANVÄNDBAR SOM FRIVÄXANDE HÄCK

Fruktträd

ÄPPLE: Flera gamla sorter är härdiga i norr, Antonovka (matäpple), Charlamovsky (matäpple), Gyllenkroks Astrakan, Gyllne Kitaika, Huvitus, Oranie, P J Bergius (röd Säfstaholm), Risäter, Sariola, Snövit, Stenbock, Stor klar Astrakan, Säfstaholm, Särsö, Transparente Blanche, Wealthy. Mantet, Silva, Rescue och Rödluvan. Ännu fler härdiga sorter finns från Finland, Ryssland och de baltiska länderna. Kaneläpplen, Lepaan Meloni, Moskvas Pärönäpple och många fler.

Sorter av päron och plommon har varit svåra att hitta men nu finns flera sorter från våra östra grannländer som är odlingsvärda.

PÄRONSORTER: Pepi, Kafedralnaja och Vasa, som är ett självfertil päron. Augustipäron, Esperens Herre, Gråpäron, Göteborgs Diamant, Hovsta, Lybecker Bergamott.

PLOMMONSORTER: Ryska Onega och det kinesiska Mi Tao Li är spännande plommonsorser. Allmänt gulplommon, Czar, Experimentalfältets sviskon, Madame (busktyp på egen rot), Tunaplommon. Allmänt rödplommon är en ny sort som är värd att pröva.

Spaljera gärna plommon och päron mot en varm vägg. Skydda mot tidig vårvärme.

KÖRSBÄR: Härdigast är surkörsbär. Exempel på sådana är Brunkörsbär, Fanal, Ostheimer, Skuggmorell, Stora Klarbär. Chokladkörsbär, Kirsa och Nordia är buskkörsbär odlade på egen rot. Sötkörsbären Lönneberga och Iput är väl värda att testa.

Tänk på att de flesta äpplen och päron kräver pollinering från andra äppel- och päronsorter! Även många prydnadsäpplen fungerar bra som pollenlämnare. Vissa sorter av plommon och körsbär (Brunkörsbär och Ostheimer) behöver också korspollineras även om många är självfertil.

Bär

SVARTA VINBÄR: Hedda, Hildur, Melalahti, Polar, Risarp, Storklas, Öjebyn lokalsorterna Jänkisjärvi, Korpikylä, Nikkala.

RÖDA VINBÄR: Rubina, Röda Holländska.

VITA VINBÄR: Gullan, Vita Långklasiga.

KRUSBÄR: Hinnonmäki gul, Hinnonmäki röd, Scania.

HALLON: Haida, Maria, Muskoka, Ottawa, Preussen, Ålandsbro Asker och det gula hallonet Golden Queen.

JORDGUBBAR: (i ordning från tidiga till sena) Sara (smulgubbe), Honeoye, Lina, Tamella, Korona, Abundance, Bounty. Dania och Dulcita är i senaste laget man kan ge bra på lätta, varma jordar.

ALLÅKERBÄR: Anna, Beata, Linda, Sofia. Minst två sorter måste planteras för att man ska få bär.

Havtorn går utmärkt i nordligt klimat. Buskarna är enkönande, en hanplanta räcker till flera honplantor. Det finns flera nya sorter som Svenne, Lotta, Romeo och Julia. Aronia, Blåbärstry, och gojibär (bocktörne) är andra spännande bärbuskar väl värda att odla.

Fråga alltid efter svenskodlade och norrlandsanpassade växter i plantskolan. Plantor av samma växtslag kan ha betydligt olika härdighet beroende på var ursprungsplantan härstammar ifrån. I handeln finns numera ett sortiment med växter som har Norrlandsursprung. E-planta är också ett kvalitetsmärke som borgar för sundhet, sortäktighet och härdighet.

Havtorn går bra att odla i hårt klimat.